

1986

İHD

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
DİYARBAKIR ŞUBESİ

TÜRKİYE'DE TOPLU MEZARLAR
RAPORU

21 EYLÜL 2011

GİRİŞ

Toplu mezarlar dünya çapında her dönem kendinden söz ettirmiş, birçok ülkede yaşanan savaşlar veya çatışmalarda o toplumların yüzkarası bir olgu olarak günümüze kadar gelmiştir. Geçmişten günümüze neredeyse her toplu kıyım ve savaşların sonuçları, yıllar veya onyıllar sonra toplu mezarlarla ortaya çıkmış, tarihin kirlilikleri kendini toplu mezarlarla günyüzüne vurmuştur.

İşte, ülkemiz ve bölgemizde de geçmiş yılların katliamları, çatışmaları, sivil ölümleri, günahsız insanlara reva görülen uygulamalar, bugün günyüzüne çıkıyor. Yani ülkemizde yaşanan tarihin kirlilikleri toplu mezarlarla bir bir ortaya seriliyor.

Ülkemizde yaşanan insanın kanını durduracak düzeye ulaşan Toplu Mezar gerçeğini ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Ancak, öncelikle toplu mezarlara genel bir bakış için toplu mezar olgusu, ilgili sözleşmeler, mezar hakkı, toplu mezarlarla ilgili dünyada yaşananları ve toplu mezarların kısa bir tarihçesine göz atalım.

TOPLU MEZAR

Birden çok ve çoğunlukla kimlikleri belli olmayan insan cesedinin gömüldüğü yerler toplu mezar olarak tanımlanıyor. Bir yerin toplu mezar olarak kabul edilmesi için orada en az kaç bedeninin olması gerektiği konusunda net bir tanımlama bulunmuyor ancak, toplu mezar uygulaması genellikle çok sayıda insanın ölmesi veya öldürülmesinin ardından görülüyor. Çok sayıda insanın ölümü sel, deprem gibi doğal felaketler ve salgın hastalıklar sonucunda gerçekleşirken öldürülme olayı silahlı çatışma, savaş gibi durumlarda görülmektedir. Felaket veya salgının ardından gerçekleşen ölümlerden sonra görülen toplu mezar uygulaması önceki yüzyıllarda cesetlerin geride kalanlara zarar vermemesi için tercih edilen bir yöntemdi ancak günümüz koşullarında artık görülüyor. Diğer yandan silahlı çatışma ve savaş gibi nedenlerle yaşanan toplu öldürmeler sonucunda toplu mezarlar günümüzde hala görülmektedir.

Toplu mezarlar, uluslararası hukukun ihlal edilmesi olarak tanımlanabilir. Uluslararası alanda bu olgu büyük oranda ön plana çıkınca, “ölüm hakkı” olarak değerlendirilebileceğimiz, savaşlarda öldürülen kişilerin nizami bir şekilde defnedilmesi, kimlik tanımlamalarının yapılması ve kaydının tutulmasına ilişkin hükümler içeren Minnesota Protokolü devreye girdi.

MİNNESOTA PROTOKOLÜ

Toplu mezarlarla ilgili bilinen en önemli uluslararası sözleşme Minnesota Protokolü'dür. Protokol, *hukuk dışı, keyfi ve yargısız infaz şüphesi, ulusal veya yerel ceza hukukuna uygun olarak soruşturulması ve ceza yargılanmasına başvurulması için bağımsız, bilimsel ve etkin soruşturma için delillerin sağlıklı toplanmasını* öngörüyor. Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 1982 yılında, yargısız ve hukuk dışı infaz ve defin yapılmasına ilişkin özel bir röportör görevlendirildi. Raportörün çalışmaları sonucu 25 Mayıs 1989 yılında genel kurula sunulan ve kabul edilen Hukuk Dışı ve Yargısız İnfazların Hukuki Açısından Soruşturulmasına ilişkin Minnesota Protokolü'nü 87 ülke imzaladı. Ancak Türkiye bu protokole yükümlülüklerinden kaçınarak, çekinceli imza koydu. Bilimsel, açık araştırma, bağımsız komisyon ve suçluların yargılanması gibi üç ana eksene oturan protokolde insanlık suçları, soykırım ya da toplu kıyımların bir daha yaşanmaması için devletlere önleyici tavsiye ve yükümlülüklerde bulunuluyor.

Soruşturmanın kapsadığı alanlar:

- *Siyasi suikastlar,
- *Cezaevi ve gözaltında yapılan işkence ve kötü muamelelerden kaynaklanan ölümler,
- *Zorla "kaybedilme"den kaynaklanan ölümler,
- *Kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanmasından kaynaklanan ölümler,
- *Usulüne uygun yargılama yapılmaksızın gerçekleşen infazlar,
- *Soykırım eylemleri.

Toplu mezarların açılmasının hukuki ve tıbbi birtakım kurallara bağlandığı protokolde şüpheli ölüm ve toplu mezarlarda bulunan cesetlere otopsinin nasıl yapılacağı ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor.

Bu sıralama ise, *kurbanın kimliğini belirlemek, ölümle ilgili olan ve sorumlular hakkında yapılacak cezai yaptırıma yardımcı olacak nitelikteki tüm delilleri ortaya çıkarmak ve muhafaza etmek, olası tanıkların kimliklerini tespit etmek ve ölüm olayı ile ilgili ifadelerini almak, ölümün nedenini, şeklini, yerini ve zamanını, ölümle sonuçlanan olaylar örüntüsünü ve eylemleri belirlemek, ölüm olayına karışmış kişilerin kimliklerinin tespiti ve yakalayıp mahkeme önüne çıkarmak ve delillerin tam incelenmesini sağlamak için bağımsız bir soruşturma komisyonu kurmak şeklinde belirleniyor.*

Protokolde dikkat çekici ve Türkiye'nin çekince koyduğu maddelerden biri ise *bağımsız ve yetkili kişilerden oluşan komisyon* kurulması tavsiyesidir. Protokolde ayrıca, bu komisyonun *bağımsız ve güvenilir* olması şart koşuluyor. Bu şart ve komisyonun nitelikleri şu cümlelerle dile getiriliyor: *“Hükümetler tam yetkili ve bağımsız bir komisyon kurarak araştırmaya başlamalı. Komisyon; tarafsız, yetkinlikleri ve bağımsızlıkları kabul görmüş kişilerden oluşmalı. Tarafsızlığa gölge düşürülmemesi için komisyon üyelerinin, muhtemel herhangi bir kişi, kamu organı, siyasi parti, ya da örgütle bağlantılı olmaması gerekir.”*

Oluşacak komisyonda yer alacak kişilerin ise, *hukukçu, adli tıp uzmanı ve bilim insanlarından oluşması* gerektiği kaydediliyor.

Olay yeri incelemesine ilişkin ayrıntılı anlatımın olduğu protokolün ilgili maddesi şöyle:

- *Yasa uygulayıcılar soruşturmayı yürütmekle görevli kişilere tam yetki ve destek vermeli.
- *Hükümet ya da devlet kurumları ile koordineli yapılacak çalışmalar için, cesedin bulunduğu alanın çevresinin en az 500 metre mesafe ile kapatılması.
- *Sadece soruşturmayı yürüteceklerin alana girişine izin verilmesi.
- *Olay yeri inceleme ve kazı sırasında her anın fotoğraflandırılması.
- *Ölen kurbanın ölüm şeklinin muhafaza edilerek çıkarılması.

Protokolde, mezarın nasıl açılması ve açılırken kimlerin bulunması gerektiği ise şöyle sıralanıyor:

- *Gömünün yeniden meydana çıkarılması olay yeri incelemesine verilen aynı bilimsel özen ile ele alınmalıdır.
- *Çalışmaların başlatılması ile danışman fiziksel antropolog veya arkeolog arasında koordinasyon içinde yürütülmelidir.
- *İnsan ceset kalıntıları sıklıkla adli antropoloji teknikleri hakkında tecrübesi olmayan adli kolluk görevlileri, mezarlık işçileri tarafından mezardan çıkarılmaktadır. Bu yolla çok değerli bilgiler kaybolabileceği gibi bazen asılsız bilgiler yaratılabilir. Eğitimsiz kişiler tarafından mezar açma işleminin yapılması yasaklanmalıdır.
- *Danışman antropolog mezar açma işlemini yürütmek ya da denetlemek üzere sahada bulunmalıdır.
- *Her bir gömük tipinin kazılmasına özel problemler ve süreçler eşlik eder. Kazıdan elde edilen bilginin miktarı gömüğün durumu hakkında bilgi ve deneyime dayanan karara bağlıdır.
- *Son rapor kazı süreciyle ilgili bir mantık içermelidir.

Faili meçhul, toplu öldürme gibi olaylarda yaşamını yitirenlerin otopsi incelemesinde bilimsel ve tam bağımsız bir çalışmayı öneren protokolün bu kriterleri ise şöyle;

- *Kişinin ölüm anı ve şekli için ayrıntılı tıbbi yardım alınması,
- *Kurbanlarda cinsel saldırı izlerinin tespit edilip, kayıt altına alınması,
- *Olay yeri çevresinde şüphe uyandıracak izler uzmanlarca toplanmalı,
- *Tabanca mermi çekirdeği gibi delillerin ve kullanılan silahların ayrıca incelenmesi,
- *Suç mahallinin ayrıntılı bir şekilde krokisinin çıkarılması.

Protokol metnin yapılması önerilen hususlar bölümünde şunlara yer veriliyor:

- *Toplanan delillerle birlikte soruşturmanın ve suçluya ulaşmanın yöntemine ilişkin ayrıntılı çalışma yapılır.

- *Bu konuda öncelikli olarak tanık ve mağdur yakınlarının görüşleri dikkate alınır.
- *Delillerin ortaya çıkarılmasının ardından otopsi işlemleri yine komisyonda yer alacak olan bağımsız bilim insanlarıncaya yapılır.
- *Ortaya çıkan otopsi sonuçlarının ilgili tüm kesimlerle paylaşılır.
- *Ölenlerin ailelerine ve onların vekillerine, soruşturmaya ilişkin her türlü bilgi verilir, haberdar edilir, başta delilleri varsa ulaştırmaları için her türlü yardım yapılır.
- *Ölenin yakınının otopsi için bağımsız bilim insanını isteme ve seçme hakkı vardır
- *Makul süre içinde yapılan araştırmaların ardından, sonuçlar kamuoyuna komisyon tarafından açıklanır ve ceset yakınlarına teslim edilir.
- *Tarihçiler, gazeteciler, avukatlar, yargıçlar, diğer hekimler ve kamu temsilcileri otopsiyi ve onun bulgularını değerlendirmek için bir kıstas olarak bu otopsi protokolünü kullanabilirler.

Bilimsel, açık araştırma, bağımsız komisyon ve suçluların yargılanması gibi üç ana eksene oturan protokolün son bölümünde ise insanlık suçları, soykırım ya da toplu kıyımların bir daha yaşanmaması için “Önem” başlığı altındaki son bölümde devletlerin yükümlülükleri şöyle sıralanıyor:

- *Devletler hukuk dışı keyfi yargısız infazları kanunla yasaklayacaklar ve bu tür infazları yapanları yargılamakta tereddüt etmeyecekler.
- *Savaş ve savaş tehdidi, iç siyasal, istikrarsızlık veya diğer olağanüstü haller dahil olmak üzere istisnai koşullar, bu tür infazların gerekçesi olarak ileri sürülemez.
- *Bu tür infazlar çatışmalı hallerde geçerli olsa dahi bir kamu çalışanının veya resmi görevi ifa eden kişinin kendisi ve yanında bu suçu işleyen bir başkasına göz yumması ve maruz görmesi söz konusu olamaz.
- *Devletler, amirin veya kamu görevlilerinin diğer kişileri hukuk dışı, keyfi ve yargısız infazları gerçekleştirmeleri için yetkilendirmek veya teşvik etmek üzere emir vermelerini yasaklamalıdır.
- *Ülkelerin hukuk dışı keyfi ve yargısız infazların gerçekleştirilmesi yönünde makul şüphelerinin bulunduğu devletler de dahil olmak üzere tüm devletler konuya ilişkin uluslararası soruşturmalar yapılması için işbirliği içinde bulunacaktır.

ULUSLARARASI YARDIM

Bir ülkede toplu mezarlar konusunda kapsamlı çalışma yürütüldüğünde ve devletler bu konuda girişim başlattığında uluslararası kurum ve kuruluşlardan yardım ve destek istenebilir. Uluslararası alandan yardım ve desteği alınabilecek kurumların başında **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve Uluslararası Kızıl Haç Örgütü** ilk akla gelen organizasyonlardır. Adli tıp ve toplu mezar konusunda uzman bir diğer organizasyon ise Boston merkezli **İnsan Hakları İçin Hekimler (Physicians for Human Rights)** olarak görülebilir. 1987 yılında kurulan İnsan Hakları İçin Hekimler, Bosna, Irak, Guatemala, Polonya gibi ülkelerde adli tıp projeleri yürütmüş bir organizasyondur. Ancak bu kuruluşlardan bazılarının yardım alabilmek için toplu mezarların bulunduğu ülkenin Minnesota Protokolü'nü kabul etmiş ve Kayıplar Sözleşmesi'ni imzalamış olması gerekmektedir.

DÜNYADA TOPLU MEZARLAR

Başlarken belirttiğimiz gibi, toplu mezarlar dünya çapında her dönem kendinden söz ettirmiştir. Ancak son 20 yılda toplu mezarlara ilişkin vakalar daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Arjantin, Kamboçya, Guatemala, El Salvador, Ruanda, Zaire, Burundi, Honduras, Etiyopya, Bosna, Kosova, Afganistan, Çeçenistan ve Irak gibi ülkeler, son yıllarda toplu mezarların ortaya çıktığı ülkeler arasında yer alıyor. Arjantin, Bosna, Kamboçya ve Irak gibi ülkelerde toplu mezarlara ilişkin çalışmalar yürütülürken, bu çalışmalarda başta adli tıptan ekipler olmak üzere hukukçular, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları savunucuları yer alarak birçok olayın açığa çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Toplu mezarların görüldüğü ülkelerin tamamında silahlı çatışma veya savaş yaşanmıştır. Zamanla bu savaşların bitmesinin ardından

gerek tanıklıklar, gerekse uluslararası kuruluşların girişimleri sonucu toplu mezarların açığa çıktığını söyleyebiliriz.

Ülkemizde toplu mezar konusunun yeni yeni gündemdeki yerini aldığını hesaba katarsak, bu konuda atacağımız çok adım olduğunu söylemekte yarar var. Ancak bundan önce dünya ülkelerinde özellikle toplu mezarların yoğun ortaya çıktığı ülkelerde neler yaşandığına bakmak gerekiyor.

Toplu mezarlara ilişkin çalışmaların yapıldığı birkaç ülkeden örnekler verecek olursak;

Arjantin:

Cunta döneminde binlerce sivilin kaybedildiği Arjantin'deki toplu mezar çalışmaları uzman ekipler tarafından gerçekleştirildi. Adli tıp uzmanlarının topladığı bilimsel kanıtlar kaybedilen binlerce sivilin cunta döneminde infaz edildiğini ortaya koyuyordu. Bu kanıtlar, cuntayı gerçekleştiren 9 generalin 1985 yılında yargılandığı davada kanıt olarak sunuldu. Yargılanan generallerden 5'i savaş suçu işledikleri suçlamasıyla hüküm giydi.

Bosna:

Bosna'da kazılan ve yetişkin erkek ve çocuklardan oluşan yaklaşık 7 bin Srebrenitsalı Müslümana ait toplu mezar, Bosna'da yaşanan vahşeti büyük ölçüde gözler önüne seriyordu. 1995 yılında gerçekleşen olayda, Bosnalı Sırp liderler erkeklerin silahlı olduğu ve çatışmada öldüğünü iddiasında bulunmasına karşın açılan mezarlar bunun tersini kanıtladı. Adli tıp kanıtları Bosna'daki toplu mezarlarda bulunanların Bosnalı Müslüman siviller olduğu ve infaz edildiklerini kanıtlıyordu. Savaş bittikten sonra uzmanlar bütün Bosna'da 300'den fazla toplu mezar bulmuş ve buralardan yaklaşık 17 bin ceset çıkarmışlardır. Toplu mezarların ortaya çıkmasından sonra Bosna'da insanlık suçu işlediği ileri sürülen bazı yöneticiler ve rütbeli askerler suçlu bulunmuştu.

Kamboçya:

Toplamda 1.5 milyon kişinin öldürüldüğü belirtilen Kamboçya'da en önemli olgulardan biri toplu mezarlardı. Kızıl Kmer iktidarı döneminde gerçekleşen katliamlar, bir insanlık dramını da beraberinde getirmişti. 1997 yılında Kamboçya Hükümeti jenosit mahkemesi oluşturulması konusunda Birleşmiş Milletler'den (BM) yardım istedi. Kamboçya ve uluslararası yasaların karması olarak nihaleşen mahkemenin şekli ve yapısının netleşmesi 9 yıl sürdü.

Irak:

Dünya çapında en büyük jenosidin yaşandığı ülkelerin başında Irak geliyor. Saddam Hüseyin iktidarı döneminde öldürülen ve toplu mezarlara konulan kişilerin sayısı onbinlerle ifade edilse de henüz net sayı tam olarak bilinmiyor. Özellikle Kürtlere yönelik gerçekleştirilen enfal katliamı Baas rejiminin Irak'ta gerçekleştirdiği en büyük katliamların başında geliyordu. 2003 yılında Baas rejiminin yıkılması ve ülkede yeni bir inşa süreci başlamasının ardından Saddam döneminde yaşanan vahşet de bir bir gün yüzüne çıkmaya başladı. Irak Hükümeti ve Federal Kürdistan Bölge Hükümeti'nin gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda bugüne kadar Irak'ta 259 toplu mezar ortaya çıkarıldı. 250 binin üzerinde kişinin öldürüldüğü tahmin edilen Irak'ta tespit edilen toplu mezarlarda yüzlerce katliam mağduru kişi bulunduğu belirtiliyor. Irak'taki toplu mezarlara ilişkin çalışma Amerikalı uzmanlardan oluşan Rejim Suçları İrtibat Ofisi (RCLO) tarafından yürütülürken, uluslararası bazı kuruluşlar da toplu mezar konusundaki çalışmalara destek veriyor.

TÜRKİYE'DE TOPLU MEZARLAR

Türkiye'de geçmiş yılların katliamları, çatışmaları, sivil ölümleri, toplu mezarlarla bugün gün yüzüne çıkıyor. Raporumuzun bu bölümünde Türkiye'de toplu mezarların kısa bir tarihçesine değindikten sonra neredeyse tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olan toplu mezarların ayrıntılı verilerine yer vereceğiz.

Türkiye, jeopolitik konumu gereği her dönem savaşların yaşandığı önemli bir merkez olmuştur. Ancak Türkiye’de toplu mezar olgusunu ön plana çıkarabilecek olaylar, başka ülkelerle yaşadığı savaşlar değil, kendi içerisinde gerçekleştirdiği jenosid, tehcir ve bölgesel katliamlardır. Bunların başında da Ermeni Soykırımı gelmektedir. 1,5 milyon Ermeni’nin tehcir edildiği ülkemizde, çok büyük katliamlar yaşandığı artık günümüzde daha net bir şekilde biliniyor. Ancak, o döneme ait kayıtların yanında, kanıtlar oluşturabilecek düzeyde henüz net bir bulguya ulaşılmış değil. Birçok alanda o dönemden kalma toplu mezarların olduğu bilinmesine rağmen, bugüne kadar (bir iki yer dışında) bu yönlü bir çalışma yürütülmemiştir.

Cumhuriyet öncesi bu katliamdan sonra yaşanan en büyük katliam olayları ise, 1925’ten başlayan ve 1938 yılına kadar neredeyse kesintisiz devam eden Kürt isyanları ve bu isyanların bastırılması sonrası ortaya çıkan katliamlardır. Bu isyanların başında gelen Şex Sait isyanı, Dersim isyanı, Ağrı isyanı gibi isyanlar, bu isimlerinin yanı sıra katliam adlarıyla da gündeme gelmiştir. Dönemin tanıklıkları, günümüze ulaşmış belgeler ve devlet arşivlerinden anlaşılıyor ki, bahsettiğimiz bu isyan süreci sürekli kanla bastırılmış ve binlerce Kürt toplu halde katliamların kurbanı olmuştur. Bu belgeler ve tanıklıklar haricinde bugüne kadar katliamları belgeleyebilecek kalıntılara çok fazla rastlanmamıştır. Bunda en büyük neden ise, bu alanda henüz bir çalışma yapılmayışı olarak gösterilebilir.

Ancak geldiğimiz noktada, ülkemizdeki toplu mezarların zayıf da olsa gündeme gelmesi o döneme ait bazı kalıntıları da bir bir ortaya çıkarıyor. Hazırladığımız Toplu Mezar Raporu’nda da görüleceği üzere, Dersim’de isyan döneminden kaldığı belirtilen içerisinde 230 kişinin bulunduğu toplu mezar ile Bingöl’de Şeyh Sait isyanında 84 kişinin diri diri yakıldığı köydeki toplu mezar bunlara örnek teşkil edecek nitelikte.

Kısaca geçmiş tarihe değindikten sonra, günümüzde toplu mezarları gündemimize taşıyan ve 30 yılı aşkın süredir devam eden düşük yoğunluklu savaşa geleceğiz. 1984 yılında silahlı eylemleri başlatan PKK ile Türkiye güvenlik güçleri arasında gerçekleşen bu uzun soluklu çatışmalı dönem, beraberinde her savaşın yarattığı kirlilikleri de getirmiştir. Devleti yönetenlerin PKK ile mücadelede yetersiz ve etkisiz kaldıklarını hissettikleri dönemde silahlı örgütü destekledikleri savıyla sivil halka yönelik amansız bir mücadele içerisine girdi. Yaşanan bu süreçte binlerce sivil ve silahsız vatandaş, ya kaçırılarak kaybedildi veya sokak ortasında kurşunlanarak faili meçhul cinayetlere kurban gitti. Kimi zamanlar ise, köylerde toplu katliamlara, toplu kaçırılmalara maruz kaldılar.

Sivil vatandaşların yanı sıra ölümlerin büyük oranda arttığı 90’lı yıllarda, çatışmalarda yaşamını yitiren PKK militanları, tüm savaş hukuku hiçe sayılarak toplu halde gömülmeye başlanmış, cenazelerini isteyen aileler her seferinde eli boş bir şekilde geri çevrilmiştir. İşte tüm bu toplu kaybedilmeler, ve savaşın pervasız yüzü, Türkiye halklarını toplu mezarlarla tanıştırmaya başladı.

Newala Qasaba ile başlayan süreç

Bölgemizde toplu mezar olayı ilk olarak 1989 yılında gündeme geldi. Bu tarihlerde bölge genelinde bir araştırma yapan Gazeteci Günay Aslan, Siirt’e bağlı Newala Qasaba’da (Kasaplar Deresi) çok sayıda cesedin olduğunu tespit etti. Aslan’ın tespitleri sonucunda aralarında PKK’nin askeri kanadı ARGK’nin ilk komutanı olan ve Gabar Dağı’nda çıkan çatışmada yaşamını yitiren Agit Kod adlı Mahsum Korkmaz ve çatışmalarda yaşamını yitiren birçok PKK gerillasının bulunduğu 73 kişinin ismine rastlanmıştı. Günay Aslan o dönemde olayın peşini bırakmamış ve çalıştığı 2000’e Doğru Dergisi’nde toplu mezarların dosya haberini yapmıştı. Aslan ayrıca 20 Haziran 1989 tarihinde Özalp Cumhuriyet Savcılığı kanalıyla Siirt Cumhuriyet Başsavcılığı’na bir dilekçeyle başvurarak, elde ettiği bilgilerin araştırılmasını istemişti. Aslan’ın başvuru dosyasında, cesetleri Newala Qasaba’ya atılan 73 kişilik isim listesi de bulunuyordu.

Ancak Kasaplar Deresi’ndeki toplu mezarlarda bulunan kişi sayısının 73’ün çok üzerinde olduğu ileri sürülüyor. Nitekim dönemin İHD Siirt Şube Başkanı Evin Çiçek, yaptığı araştırmalar sonucu Kasaplar Deresi’ne atılan PKK militanı ve sivil 98 kişinin ismine ulaşmıştı. Toplu mezar iddiaları üzerine dönemin bazı siyasi parti temsilcilerinin girişimi ile

Kasaplar Deresi'nde bir kazı çalışması yapıldı ve yapılan kazı sonucu 8 kişiye ait cenazeye ulaşıldı.

Hizbullah'ın Mezar Evleri

90'lı yıllarda savaşın yoğun bir şekilde yaşanması sonucu yaşamını yitiren siviller ve örgüt militanlarının toplu bir şekilde gömülmesiyle oluşan toplu mezarlar Newala Qasaba olayından sonra uzun bir süre gündeme gelmedi. 2000 yılında ise Türkiye ilginç bir vakayla, yani 'mezar evler'le tanıştı. Bu dehşet verici manzarayı yaratan da bölgede **Hizbul-Kontra** olarak bilinen **Hizbullah örgütü** oldu. Yaptığı eylemlerle 90'lı yıllarda kamuoyunun gündemine gelmeye başlayan Hizbullah örgütüne yönelik operasyon İstanbul'da 17 Ocak 2000 tarihinde yapıldı. Polis, aralarında **Zehra Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım'ın** da bulunduğu işadamlarının kaçırılmadan önce cep telefonlarıyla yaptıkları görüşme ve mesajları inceledi ve Kanlıca Kaptanlar Mahallesi Mühendis Çıkmazı Sokak'taki bir eve baskın düzenlendi. Polisin örgüt üyeleriyle girdiği ve televizyonlar tarafından naklen yayınlanan 4.5 saatlik operasyon sonucunda evde bulunan Hizbullah örgütü lideri **Hüseyin Velioglu** ölü, örgütün Marmara ve Ege sorumlusu **Edip Gümüş** ve askeri kanat sorumlusu **Cemal Tutar** sağ olarak ele geçirildi. Evde yapılan aramada, İslamcı yazar **Konca Kuriş** ve Malki cinayeti davası sanığı **Mehmet Sümbül'ün** sorgulandığı video kasetler, kayıp 11 işadamlarının da aralarında bulunduğu yüz kişilik "kaçırılacak insan listesi" de bulundu.

Operasyondan iki gün sonra Edip Gümüş'ün ifadesi doğrultusunda Üsküdar'da bir eve yapılan operasyonla da Hizbullah'ın, eşi görülmemiş bir toplu mezar vahşetine giriştiği ortaya çıktı. Evin kazılan her köşesinden toprağa gömülmüş cesetler çıktı. Elleri ve ayakları bağlı olan ve cenin pozisyonunda gömülen 10 cesetten bazılarının kafatasında beton çivisi bulunduğu, kol ve bacaklarının kırıldığı ve kesildiği, maktullerin işkenceye maruz kaldıkları belirlendi. Yakalananların ifadeleri doğrultusunda Etimesgut'ta bir gecekondu olan evin bodrum katında yapılan kazılarda İstanbul'daki gibi elleri arkadan bağlı ve çıplak gömülmüş 3 ceset bulundu.

Türkiye genelinde sürdürülen operasyonlar çerçevesinde 21 Ocak 2000'de **Konya'nın Meram İlçesi'nde** düzenlenen operasyonda da bir evin bodrum katında, biri kadın 3 cesede ulaşıldı. İstanbul'da 28 Ocak 2000'de Kartal Çavuşoğlu Mahallesi'nde villa tipi evde yapılan aramada da 9 ceset bulundu.

Batı illerindeki mezar evlerin bulunmasının ardından gözler binlerce kayıp bulunduğu bölgeye çevrildi. Örgütün ele geçen belgeleri doğrultusunda Diyarbakır'da bir mezar evde kazı çalışması yapıldı ve çürümüş cesetlere rastlandı. 4 gün boyunca süren kazı çalışmaları sonucunda aynı evden 11 ceset çıkarıldı. Beykoz operasyonunun ardından 19'u İstanbul Üsküdar ve Kartal'da olmak üzere, Diyarbakır Mardinkapı'da, Tarsus'ta, Konya'da, Ankara'da ve Batman'da bulunan mezar evlerden tam 52 kişinin cesedi çıkartıldı. Unutulmaya yüz tutmuş mezar evler 2006 yılında tekrar ortaya çıktı. Şırnak'ın Cizre İlçesi'nde Hizbullah'a ait olduğu öne sürülen bir evin bahçesinde yapılan kazıda 2 kişiye ait kafatası ve kemikler bulundu.

Sivil Kayıplar ve Toplu Mezarlar

Toplu mezarlarla gündeme gelen bölgede sonraki yıllarda ardı arkası kesilmeyen insan cesetleri çıkmaya başladı. 2003 yılında Diyarbakır'ın Kulp İlçesi'nde askerler tarafından gözaltına alınarak kaybedilen 8 sivil köylünün bulunduğu toplu mezar, 2004 yılında yine Kulp İlçesi'nde askerler tarafından kaçırılarak katledilen 11 köylünün içerisinde bulunduğu toplu mezar, 2005 yılında askerler tarafından kaçırılarak kaybedilen 2 sivil vatandaşa ait toplu mezar bulundu. Toplu mezarların bir bir ortaya çıkmasından sonra İnsan Hakları Derneği öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonucunda bölgede aslında yüzlerce toplu mezarın var olduğu, ancak henüz bunların varlığı konusunda bir bilginin olmadığı ortaya çıktı. Bu tarihlerden itibaren neredeyse her gün toplu mezarlarla ilişkin ihbarlar alınmaya başlandı ve ihbarlar sonucu gidilen her alanda toplu mezarlarla karşılaşıldı.

İTERAKTİF TOPLU MEZAR HARİTASI

İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi olarak, geçmişte yaşananların gün yüzüne çıkmasına ufak bir katkı sunmak amacıyla böylesi bir çalışma içerisine girdik. Ancak sadece raporlamayla yetinmemek amacıyla bir ilki gerçekleştirerek, raporumuzda yer alan verilerin içerisinde yer alacağı bir İteraktif Toplu Mezar Haritası oluşturduk.

*www.ihddiyarbakir.org web sitesi üzerinden hazırladığımız Toplu Mezar Haritası Google Maps tabanlı olup, sürekli güncellenebilir özelliğe sahip.

*Harita, toplu mezarların yerlerini bulunduğu yere yakın koordinatlarıyla göstermektedir.

*Kolay bir kullanıma sahip olan harita, toplu mezarların bulunduğu bölgeleri illere göre ayırabilme seçeneğini sunuyor.

*Açılan veya açılmayan şekilde katagorize edilebilen harita, normal illere göre gösteriminin yanında uydu üzerinden bölgenin yakından izlenebilmesini de sağlıyor. Haritadaki oklar sayesinde toplu mezarın bulunduğu bölge istenilen yakınlık düzeyine getirilebiliyor.

*Bulunmak istenen yer veya ismin arama bölümünden kolayca aranabildiği haritada, ayrıca istatistik bölümüyle bugün kadar kaç mezarın ve mezarlarda bulunan kişilerin sayısı görülebiliyor.

*Haritanın en önemli bölümlerinden biri ise, “*Mezar iddia et*” bölümü. Sitemize giren ve toplu mezar haritasını inceleyen herhangi bir vatandaş, haritada bulunmayan bir toplu mezar hakkında görgü veya bilgiye sahip ise bu konudaki bilgisini bu bölümden ihbar edebilecek. Bu ihbar, anında elimize ulaşacaktır ve yapılan araştırma-inceleme sonucunda toplu mezara ilişkin iddia doğrulandıktan sonra haritaya yerleştirilecektir.

Hazırladığımız bu Toplu Mezar Raporu’nda anlattığımız bu süreçlerde yaşanan olayları içeren kapsamlı veriler sunuyoruz. Büyük bölümü şubelerimiz tarafından yapılan araştırmalar, tanık ifadeleri ve bilgisi olan görgü tanıklarının beyanları sonucu ulaşılan toplu mezarlar, bir dönemin karanlığına ışık tutacak niteliktedir.

İnsan Hakları Derneği (İHD) Diyarbakır Şubesi'nin yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği veriler ışığında var olduğu iddia edilen ve bir kısmı da açılan toplu mezarların listesi ve ayrıntılı verileri şöyle;

İLLERE GÖRE TOPLU MEZAR RAKAMLARI

	TOPLU MEZAR İDDİALARI		AÇILAN TOPLU MEZARLAR		TOPLAM	
	MEZAR SAYISI	KİŞİ SAYISI	MEZAR SAYISI	KİŞİ SAYISI	MEZAR SAYISI	KİŞİ SAYISI
DİYARBAKIR	24	270	6	28	30	298
SİİRT	35	368	1	8	36	376
BİTLİS	32	462	3	23	35	485
HAKKARİ	33	347			33	347
BİNGÖL	32	430	1	38	33	468
VAN	18	257			18	257
ŞIRNAK	12	199	2	5	14	204
BATMAN	10	187	1	11	11	198
MARDİN	13	91	1	7	14	98
DERSİM	3	245	2	14	5	259
ELAZIĞ	2	54	1	1	3	55
AĞRI	2	53			2	53
IĞDIR	1	14			1	14
ARDAHAN	1	19			1	19
KARS	1	7			1	7
ADİYAMAN	1	17			1	17
MALATYA	1	5			1	5
GAZİANTEP	1	10			1	10
HATAY	1	8			1	8
ŞANLIURFA	1	15	1	1	2	16
HİZBULLAH			10	54	10	54
TOPLAM	224	3058	29	190	253	3248

İLLERE GÖRE TOPLU MEZAR AYRINTILI VERİLER

TOPLU MEZAR İDDİALARI

DİYARBAKIR

***1992-93 – Diyarbakır Kulp İlçesi Godernê Köyü kırsal alanı:** Çatışmada yaşamını yitiren 14 PKK Militanının bulunduğu toplu mezar.

***Haziran 1993 – Diyarbakır Kulp İlçesi Yaylak (Eskar) Köyü Geliyê Eskarê mıntıkası:** Kulp İlçesi'ne bağlı Yaylak (Eskar) Köyü Simetak Mezrası kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren ve çoğu örgüte yeni katılmak isteyen sivil ve silahsız olan 12 kişi çıkan çatışmada yaşamını yitirdi. Çatışmada yaşamını yitiren 12 kişi, daha sonra Geliyê Eskarê mıntıkasında toplu halde gömüldü.

***1993 – Diyarbakır Bismil İlçesi Sanayi Mahallesi Mezarlığı:** Bismil İlçesi'ne bağlı Karabök (Qerebolke) Köyü'nde devlet ile yakınlıkları olduğu iddia edilen köylüler tarafından zehirlenen 2 PKK militanı ile iki ayrı çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK'linin kıyafetleri ile toplu halde gömüldüğü Bismil Sanayi Mahalle Mezarlığı'ndaki toplu mezar.

***1994 – Diyarbakır Bismil İlçesi Sanayi Mahallesi Mezarlığı:** Bismil Komando Taburu yakınlarında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanı ile aynı tarihlerde askerler tarafından gözaltına alındıktan sonra kendilerinden bir daha haber alınamayan İsmail Tunç ve Arap Güven adlı sivil vatandaşların içerisinde bulunduğu Sanayi Mahallesi'ndeki toplu mezar.

***1993-94 – Diyarbakır'ın Lice İlçesi Zerra Köyü kırsalı:** Çeşitli zamanlarda meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 30'a yakın PKK Militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1993-94 – Diyarbakır'ın Kulp İlçesi Nirçık Köyü Koçkan Mezrası:** Köyde bulunan bir eve geldikten sonra verilen ilaç sonucu bayıltilan, daha sonra askerler tarafından yargısız bir şekilde infaz edilerek öldürülen 18 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

***1994 – Diyarbakır Lice İlçesi Üçdamlar (Bawerd) Köyü:** PKK Militanları ve sivillere ait olduğu belirtilen 10 kişiye ait cenazeler Üçdamlar Karakolu'nun garajının doğusunda bulunan alana toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1994 – Diyarbakır Kulp İlçesi Kaniya Reş civarında Cemê Sorun ve Cemê Zirey'in birleştiği nokta:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 14 PKK militanının olduğu toplu mezar.

***1995 – Diyarbakır Dicle İlçesi merkez mezarlığı:** Dicle'nin Boğaz (Gozel) Köyü ile Kelekçi (Kelkom) Köyü arasında bulunan dağlık alanda yapılan operasyonda ikisi kadın 33 PKK militanı zehirlenmek suretiyle öldürüldü ve kurşuna dizildi. Bunlardan 31'inin cenazesi ilçe mezarlığına toplu halde gömüldü.

***Ekim 1995 – Diyarbakır'ın Silvan İlçesi Erkenci Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK Militanından ikisinin toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1995-96 – Diyarbakır Hani İlçesi ilçe mezarlığı:** Hani İlçesi Yukarı Turalı (Şel) Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının ilçe mezarlığında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1997 – Diyarbakır Silvan İlçesi Erkencik (Şawo) Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanından 3'ünün gömülü olduğu toplu mezar.

***1997 – Diyarbakır Kulp İlçesi Andok Dağı kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1997 – Diyarbakır Kulp İlçesi ilçe mezarlığının alt tarafı:** Kulp İlçesi'ne bağlı Temira Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının çatışma sonrası ilçe mezarlığında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***4 Kasım 1998 – Diyarbakır Kulp İlçesi Karabulak (Nırçık) Köyü Kepezkaya (Koçkan) Mezrası:** Çatışmada yaşamını yitiren 15 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1998 – Diyarbakır Kulp İlçesi Koşka Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1998 – Diyarbakır Lice İlçesi Yünlice Köyü Dalitê Mezrası Goma Hecî Xenî mevkii:** İki ayrı çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

***21 Eylül 1998 – Diyarbakır Kulp ilçesi kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının askerler tarafından toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Diyarbakır Lice İlçesi Sipinin Köyü arkasındaki Boğa (Kili) Tepesi yamacı:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Diyarbakır Dicle İlçesi merkez mezarlığı:** Çeşitli dönemlerde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 23 PKK militanı üçerli beşerli gruplar halinde merkez mezarlığına gömülen toplu mezar.

***Diyarbakır Dicle İlçesi Boğaz (Gozel) Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Diyarbakır Dicle İlçesi Değirmenci (Zığrê) Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Diyarbakır Dicle İlçesi Kurşunlu (Pirejman) Köyü Deştek alanı:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Diyarbakır Dicle İlçesi Kırkpınar (Herîdan) Köyü Turnağraq mezrası arkası:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***26 Aralık 1997 – Diyarbakır Bismil Kefnecal (Alabal) Köyü mezarlığı:** Kaçırılarak kaybedilen Mehmet Özdemir'e ait olduğu iddiasıyla açılan mezarda 1 kişiye ait kemikler bulundu.

DİYARBAKIR TOPLAM: 30 MEZAR / 298 KİŞİ

SIİRT

***1989 - Siirt Merkez – Newala Qasaba (Kasaplar Deresi):** Çoğu PKK Militanı 98 kişinin öldürüldükten sonra atıldığı geniş bir alana yayılan toplu mezar. (Daha fazla olabileceği yönünde bilgiler var)

***Eylül 1990 - Siirt Erüh İlçesi mezarlığı:** Eynê Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının cenazeleri Erüh İlçe merkezinde bulunan mezarlığa topluca gömüldü.

***1990 – Siirt Eruh İlçesi Gölgekonak (Hilêloka) Köyü:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 1 PKK militanına ait cenaze Gölgekonak Köyü okulunun karşısındaki alanda gömüldü.

***1991 - Siirt Şirvan İlçesi Tawan Köyü mezarlığı:** Tawan köyü kırsalında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 10 PKK militanının 8'i ayrı, diğer 2 kişinin de ayrı bir şekilde gömüldüğü köy mezarlığı.

***15 Ağustos 1991 – Siirt Şirvan İlçesi Gundê Kevira Köyü:** Şirvan İlçesi Gundê Kevira kırsalında çoğu sivil ve silahsız olan ve PKK'ye yeni katılacak 13 kişi, askerler tarafından sağ yakalandıktan sonra infaz edildi ve daha sonra toplu halde köy mezarlığına gömüldü.

***1991 – Siirt Merkez Şawiran Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1992-93 - Siirt Baykan İlçesi Çevirimtepe (Girdika) Köyü Taxik mezrası dere kenarı:** Çatışmada yaşamını yitiren 18 PKK militanının iki grup halinde gömüldüğü iki toplu mezar.

***1992-93 – Siirt Kurtalan Ergüven (Bêlekê) Köyü Koz Mevkii:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

***1992 - Siirt Şirvan İlçesi Komik (Banerxan) Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının askerler tarafından köye yakın bir yerde gömüldüğü toplu mezar.

***18 Ağustos 1992 – Siirt Eruh İlçesi Ziyareta Çeman bölgesi:** Eruh İlçesi Gabar ve Herekol dağları arasında bulunan Hêrareş mıntkasında çıkan bir çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanı, askerler tarafından arazide bırakıldıktan sonra köylüler tarafından Ziyareta Çeman denen bölgeye defnedildi.

***Eylül 1993 – Siirt Pervari İlçesi Doğanca Karakolu yakınları:** Pervari İlçesi Herekol Dağı Gez Yaylası'nda meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanı katırlarla Doğanca Karakolu'na getirildikten sonra karakolun 300 metre güney yamacında toplu halde gömüldü.

***1993 – Siirt Eruh İlçesi Ergüven (Baluka) köyü Koza mevkii:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının askerler tarafından topluca gömüldüğü toplu mezar.

***1993 - Siirt Baykan İlçesi Kikan Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının askerler tarafından gömüldüğü toplu mezar.

***1993 - Siirt Kurtalan İlçesi Yeşilkonak (Kadîya) köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının köyün alt kısmında gömüldüğü toplu mezar.

***1993-94 – Siirt Pervari İlçesi Yeniaydın (Rova) Köyü mezarlığı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 6 PKK militanının köy mezarlığında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1993-94 – Siirt Pervari İlçesi Yeniaydın (Rova) Köyü ile İğneli (Mexis) Mezrası arası:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 1 PKK militanı Yeniaydın ile İğneli köyleri arasında bulunan Kanîya Diza mıntkasında bir mezara gömüldü.

***1993-94 – Siirt Pervari İlçesi Yeniaydın (Rova) Köyü İğneli (Mexis) Mezrası:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanı, çatışma sonrası Yeniaydın Köyü İğneli Mezrası'nda eski karakol binasının bulunduğu yere toplu halde gömüldü.

***1994 - Siirt Şirvan İlçesi Harat Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 6 PKK militanı köye yakın bir yerde askerlerin zorlamasıyla köylüler tarafından gömüldüğü toplu mezar.

***1994 - Siirt Merkez Ekmekçiler (Binêve) köyü karakol bahçesi:** Çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanı askerler tarafından Jandarma Karakolu'nun bahçesine gömüldü.

***1995 – Siirt Şirvan İlçesi Şêx Cuma alanı:** Şirvan kırsalında askerlerin düzenlediği kapsamlı operasyonda çıkan çatışmada alanda bulunan 110 kişilik PKK'li gruptan 80'i yaşamını yitirdi. Şêx Cuma alanında meydana gelen ve kimyasal silahların da kullanıldığı iddia edilen çatışmada yaşamını 80 kişi toplu halde söz konusu alanda toplu halde gömüldü.

***1995 – Siirt Kurtalan İlçesi Kışlacık (Lêfê) Köyü kırsalı:** Kışlacık Köyü kırsalında bulunan bir mağarada bulunan 3 PKK militanı köylüler tarafından kendilerine getirilen yemekten zehirlenerek yaşamlarını yitirdi ve cenazeleri aynı mağarada toplu halde bırakıldı.

***1996 – Siirt Pervari İlçesi Garsan bölgesi:** Çıkan bir çatışmada yaşamını yitiren ancak sayıları henüz tespit edilemeyen PKK militanlarına ait toplu mezar.

***1997 – Siirt'in Eruh İlçesi Dalkurur (Kanika) Köyü:** Kırsal alanda gerçekleştirilen operasyon sonucu çıkan çatışmada yaşamını yitiren 14 PKK militanından 13'ü köylülerin talebine rağmen defnedilmelerine izin verilmeyerek çatışmanın yaşandığı bölgede gelişigüzel kayalıklar arasına atıldığı toplu mezar.

***1998 – Siirt Pervari İlçesi Yapraktepe (Erwêx) Köyü kırsalı:** Yapraktepe Köyü kırsalında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının köyün doğu bölgesinde toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1999 - Siirt'in Kurtalan İlçesi Gözpinar Beldesi Toytepe mevkii dere yatağı:** Askerlerin kurduğu pusuda yaşamını yitiren 10 PKK militanının askerler tarafından toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Siirt Eruh İlçesi Yelkesen (Basixrê) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Siirt Eruh İlçesi Bozathlı (Basnê) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanı ile askerler tarafından öldürülen Bozathlı Köyü sakinlerinden 5 sivil vatandaşın bulunduğu toplu mezar.

***Siirt Merkez Gökçebağ Beldesi Kele Seyfo mevkii:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanına ait toplu mezar.

***Siirt Eruh İlçesi Çizmeli (Nîvila) Köyü karakolun yan tarafı:** Çizmeli Köyü kırsalında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanı çatışma sonrası Çizmeli Köyü Karakolu binasının güney istikametinde nöbetçi nizamiyesinin yaklaşık 50 metre yakınlarındaki alana toplu halde gömüldü.

***Siirt Eruh İlçesi Bilgili (Mêrgê) Mezrası:** Kırsal alanda meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanın mezranın 2 kilometre ilerisindeki anayolun sağ tarafında gömülü olduğu toplu mezar.

***Siirt Şirvan İlçesi Maden Köyü kırsalı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren ve daha sonra yakıldığı ileri sürülen 4 PKK militanının Maden köyü yakınlarında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Siirt Baykan İlçesi İstirya Hengiz Köyü Konik Köprüsü:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının Konik Köprüsü'ne yakın bir yerde bulunan su kuyusunda gömülü olduğu toplu mezar.

***Siirt Pervari İlçesi Palamut (Şoz) Köyü ile Tosuntarla (Gundêş) köyleri arası:** Palamut ile Tosuntarla köyleri arasında bulunan korucuların nöbet tuttıkları alanda çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Siirt Pervari İlçesi Hêseta Spi Köyü Karakolu bahçesi:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanı Hêseta Spi Köyü'nün hemen girişinde köy okulunun karşısındaki karakolun bahçesine gömüldü.

***Siirt Pervari İlçesi Çemêkarê Yaylası Xweşmexelan mıntıkası:** Çemêkarê Yaylası kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

ŞİİRT TOPLAM: 36 MEZAR / 376 KİŞİ

BİTLİS

***1993 – Bitlis Merkez Lêrd ve Sisor köyleri yolu üst kısmı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 33 PKK militanı toplu halde gömüldüğü köy yolunun üst tarafındaki toplu mezar.

***1993 - Bitlis Merkez Arap Köprüsü mevki:** Bitlis'in Şex Cuma alanında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanı, daha sonra askerler tarafından Bitlis merkeze getirilerek Arap Köprüsü mevkiinin yanında bulunan eski Ziraat Hayvan Yetiştirme binasının alt kısmında bulunan şehir mezarlığının yanına toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1993 – Bitlis Merkez Zingil Köprüsü Qeşemerg mevki:** Meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının çatışma sonrası Bitlis Deresi'nin 25. Kilometresinde bulunan Zingil Köprüsü yakınındaki Qeşemerg mevkiinde toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1994 - Bitlis Merkez Arap Köprüsü mevki:** Bitlis'in Duav Yaylası'nda meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanı, çatışma sonrası askerler tarafından Bitlis merkeze getirilerek Arap Köprüsü mevkiinin yanında bulunan eski Ziraat Hayvan Yetiştirme binasının alt kısmındaki şehir mezarlığının yanına 3'ü ayrı, 2'si ayrı bir şekilde iki ayrı toplu mezara gömüldü.

***1994 – Bitlis Merkez Bitlis Deresi Küfendür Hanı yanı:** Askerler tarafından infaz edildiği belirtilen 3 sivil öldürüldükten sonra bir panzerle Küfendür Hanı'nın yanında açılan bir çukura toplu halde gömüldü.

***1994 – Bitlis Hizan İlçesi kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1994 – Bitlis Mutki İlçesi Arsan Deresi (Newala Warê Hiro) bölgesi:** Pusuya düşürülerek öldürülen 7 PKK militanından 6'sı aynı alanda toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1994 - Bitlis'in Tatvan İlçesi Kokarsu (Arpêt) Köyü Gelîyê Karoka bölgesi:** 33 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1994 - Bitlis'in Tatvan İlçesi Kender Dağı karşısındaki Bındaki Dağı zirvesi:** 19 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1994 - Bitlis'in Tatvan İlçesi Komik Mezrası Warê Mahmut alanı:** 30'a yakın sivil giyimli kişilerin bulunduğu toplu mezar.

***1995 – Bitlis Mutki İlçesi Çatalsöğüt (Xaştax) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının cenazesinin bulunduğu toplu mezar.

***1995 - Bitlis Merkezine bağlı Hora Şêxan ve Hora Kurmanca, Şêxcuma Vadisi arasında bulunan boğaz:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1995 – Bitlis merkez İçgeçit (Xumaç) Köyü:** 1995 yılının sonbaharında İçgeçit Köyü girişinde askerlerin pususuna düşen ve çıkan çatışma sonucu yaşamını yitiren 2 PKK militanı, İçgeçit Köyü mezarlığının hemen alt kısmında bulunan yere toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1995 – Bitlis Hizan İlçesi Mirmend Köyü Avaberxan kırsalı:** Korucular tarafından pusuya düşürülerek yaşamını yitiren 3 PKK militanının çatışmanın yaşandığı Avaberxan mıntıkasında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1996 - Bitlis'in Cengiz Köyü köprüsünün yukarısındaki vadi:** Çatışmada yaşamını yitiren 18 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Haziran 1996 - Bitlis'in Tatvan İlçesi Pihok Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1996 – Bitlis Tatvan İlçesi Orans Köyü Çilkanî Mezrası:** Çatışmada yaşamını yitiren 18 PKK militanının Çilkanî mezarında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***12 Mayıs 1997- Bitlis'in Duav Yaylası:** Çatışmada yaşamını yitiren 28 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Nisan 1997 - Bitlis'in Güroymak İlçesi 'Su Deposu' denilen bölge:** Çatışmada yaşamını yitiren 27 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1999 – Bitlis Tatvan İlçesi Kokarsu (Arpêt) Köyü Sütü (Karikan) Mezrası:** Sütü mezrasında korucu ve askerlerin attığı pusuda yaşamını yitiren 12 PKK militanı, çatışma sonrası arazide bırakıldı. Hayvanlar tarafından cesetleri parçalanan ve dağılan militanların kemikleri daha sonra olayı gören iki kamyoncu tarafından toplu halde bir çukura gömüldü.

***1999 – Bitlis Merkez Lêrd ve Sisor köyleri yolu alt kısmı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının toplu halde gömüldüğü Lêrd ve Sisor köyleri yolunun altındaki toplu mezar.

***Bitlis Mutki İlçesi Jandarma Komutanlığı bahçesi:** Mutki'ye bağlı Salman (Kıznu) Köyü kırsalında çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanı ile sağ yakalanarak infaz edilen 1 militanın toplu olarak gömüldüğü İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesindeki toplu mezar.

***Bitlis ile Siirt'in Baykan ilçesi arasında bulunan Dikilitaş mevki:** Askerin attığı pusu sonucu yaşamını yitiren 40 kadar PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Hizan İlçesi çöplük alan:** Yeri ve tarihi henüz tespit edilemeyen bir çatışmada yaşamını yitiren 22 PKK militanının Hizan İlçesi'nde ilçe merkezine yakın çöplük alanda gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Mutki İlçesi Çatalsöğüt (Xaştax) Köyü ormanlık alan:** Çatışmamada yaşamını yitiren 17 PKK militanının gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Mutki İlçesi Senesor Mezrası:** Mezranın boşaltılmasından sonra köyün kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının mezranın okuluna toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Mutki İlçesi Meydan Kasabası Karakolu yakınları:** Adı geçen bölgede çıkan iki ayrı çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanı toplu halde iki ayrı toplu mezara gömüldü.

***Bitlis Hizan İlçesi Gayda Beldesi Ava Berxan Yaylası:** Meydana gelen bir çatışmada sayıları tespit edilemeyen bir grup PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Merkez Merkok Köyü yol ayırımı:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının Merkok yol ayırımının altında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Merkez Kemertepe Dağı:** Kemertepe Dağı'nda gerçekleştirilen kapsamlı operasyonda yaşamını yitiren 33 PKK militanının aynı bölgede toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bitlis Merkez Karınca Köyü kırsalı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

BİTLİS TOPLAM: 35 MEZAR / 485 KİŞİ

HAKKARİ

* **1992- Hakkari Şemdinli İlçesi Derecik (Rubarok) Taburu:** 1992 yılında Şemdinli İlçesi kırsal alanında yaşanan çatışmalarda yaşamını yitiren 120 PKK militanının Derecik (Rubarok) İç Güvenlik Taburu'nda toplu halde gömüldüğü ve etrafının tel örgüler ve mayınlarla çevrildiği toplu mezar.

***1992 – Hakkari Yüksekova İlçesi Çiçeközü (Susyan) Köyü:** Köy kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren bir PKK'liye ait mezar.

***1992 – Hakkari Yüksekova İlçesi Güvenli (Şahı) Köyü kırsalı:** Yüksekova'ya bağlı İran sınırında bulunan Güvenli (Şahı) Köyü kırsalında yaşanan çatışmada yaşamını yitiren biri kadın 3 PKK militanı yakıldıktan sonra köy mezarlığına defnedildi.

***1993 – Hakkari Yüksekova İlçesi Vargeniman Köyü:** İran sınırında bulunan Vargeniman Köyü'nde 3 genç köylü ile 4 PKK militanı toplam 7 kişinin toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

* **1993 – Hakkari Yüksekova İlçesi Mor Dağı Tavane Köyü:** Köyün üst tarafında bulunan Beyaz Taş civarında 4'ü kadın 7 PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1993 – Hakkari Yüksekova İlçesi Hisarki Köyü:** Yüksekova'nın Pinyanış muntikası Hisarki Köyü'nde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanına ait toplu mezar.

***1993 – Hakkari kent girişindeki Büyükçiftlik bölgesi yol kenarı:** Çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının cenazesinin bulunduğu toplu mezar.

***1993 – Hakkari Şemdinli İlçesi Derecik Taburu:** Derecik Taburu'na yapılan baskında yaşamını yitiren 30 PKK militanının toplu halde taburun bahçesine gömüldüğü toplu mezar.

***1994 – Hakkari Yüksekova İlçesi Qirga Mirin alanı:** Gerçekleştirilen askeri operasyonda çıkan çatışma sonucu yaşamını yitiren 18 PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1994 – Hakkari Yüksekova İlçesi Mêrgezer alanı:** Alanda gerçekleştirilen operasyonda sağ yakalanan biri kadın 3 PKK militanı infaz edilerek yakıldı. Yaşanan olay sonrası köylüler 3 militanın erimiş cesetlerini köy yakınlarında toplu halde gömdü.

***1994 – Hakkari Yüksekova İlçesi Ağaçalı (Aylava) Köyü:** Köy sakini Şemsettin Yurtseven, Münür Sarıtaş ve Mikdad Özekan adlı siviller askerler tarafından gözaltına alınarak öldürüldükten sonra Yüksekova Jandarma Taburu'nda toplu olarak gömüldü.

***1994 - Hakkari Şemdinli İlçesi Derecik İç Güvenlik Taburu:** Ormancık Köyü'nde gözaltına alınan ve kendilerinden bir daha haber alınamayan 12'si korucu 14 kişinin cenazesinin kurşuna dizildikten sonra taburun bahçesine gömüldüğü toplu mezar.

***1995 – Hakkari Yüksekova İlçesi Perihan Karakolu:** Yüksekova İlçesi'ne bağlı İran sınırında bulunan Perihan Karakolu çevresinde çatışmalarda yaşamını yitiren 16 PKK militanının içerisinde bulunduğu toplu mezar. Aynı noktada 8 İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) peşmergesinin de bulunduğu toplu mezar.

***1995 – Hakkari Yüksekova İlçesi Bostancı (Golord) Köyü:** İlçeye bağlı Bostancı Köyü'nde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının aynı Köyde Mezran Mahallesi Binberi Çınar noktasında toplu halde gömüldükleri toplu mezar. Aynı çatışmada yaşamını yitiren 13 PKK'li aynı bölgeye yakın bir noktada gömüldü. Toplu mezarda Dildar kod adlı İrfan Daniş adlı PKK'li de bulunuyor.

***1995 – Hakkari Yüksekova İlçesi Esendere Beldesi Dereiçi (Birdik) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren Bedran Van kod adlı PKK militanına ait mezar.

***1995 - Hakkari Yüksekova İlçesi Esendere Beldesi Yediveren (Kember) Köyü:** Esendere Beldesi'ne bağlı Yediveren Köyü'nde çıkan bir çatışmada yaşamını yitiren Agiri Guyi ve Dilbirin Erüh kod adlı PKK militanlarına ait toplu mezar.

***1995 – Hakkari Şemdinli İlçesi Durak (Durî) Karakolu:** Şemdinli'ye bağlı Durak (Duri) Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanını, Durak Karakolu önünde bulunan köprü altına toplu halde gömüldü.

***1995 – Hakkari Şemdinli İlçesi Ortaklar (Bêsosin) Köyü:** Ortaklar Köyü'nde silahsız olarak korucular tarafından yakalanan 6 PKK militanı askerler tarafından öldürüldükten sonra karakolun üst kısmında bulunan tepeliğe toplu olarak gömüldü.

***2005 – Hakkari Yüksekova İlçesi Suretli (Zêvesor) Köyü:** Yüksekova'ya bağlı Dağlıca (Oramar) mıntkasında bulunan Suretli (Zêvesor) Köyü Cihî Varan alanında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 6 PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***2005 – Hakkari Yüksekova İlçesi Suretli (Zêvesor) Köyü:** Yüksekova'ya bağlı Dağlıca (Oramar) mıntkasında bulunan Suretli (Zevesor) Köyü Cihî Varan alanında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1996 – Hakkari Yüksekova İlçesi Akalın (Bajêrge) Köyü:** Yüksekova'ya bağlı Tiloran Köyü kırsalında sağ yakalanan Govi Aşireti'ne mensup 7 sivil vatandaş, askerler tarafından öldürüldükten sonra Yüksekova İlçesi'ne bağlı Akalın (Bajîrge) Köyü mezarlığına toplu olarak gömüldü.

***1996 – Hakkari Yüksekova İlçesi Birdik Köyü kırsalı:** Yüksekova'ya bağlı Birdik Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanı ile hemen ardından yaşamını yitiren 1 PKK militanının askerler tarafından aynı yerde toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1996 – Hakkari Yüksekova İlçesi Kısıklı (Dilezî) Köyü:** Yüksekova'ya bağlı Kısıklı

(Dilezî) Köyü'nde yaşanan çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1998 – Hakkari Kavaklı (Marinus) Köyü:** Kavaklı Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının köy içinde bulunan Pişta Aşi'de toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1998 – Hakkari Demirli Köyü kırsalı:** Çıkan çatışmada yaşamını yitiren 12 PKK militanından 8'inin cenazesi toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Haziran 1999 – Hakkari Yüksekova İlçesi Yeşiltaş Köyü Reşko Tepesi Erbuş Yaylası:** Yeşiltaş (İştazın) ile Darıca (Serpil) köyleri arasında bulunan Cilo Dağı mntıkasında yaşanan çatışmada yaşamını yitiren 13 PKK militanı, çatışma sonrası Cilo Dağı eteklerinde bulunan Reşko Tepesi Erbuş Yaylası'nda iki ayrı noktaya toplu halde gömüldü.

***Hakkari Çaltıkuru (Sêvîn) Köyü Gola Gewro mntıkası:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının cenazesi toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Hakkari Şemdinli İlçesi Örencik (Bênavok) Köyü üst kısmı:** Çıkan bir çatışmada yakılarak öldürüldüğü ileri sürülen 8 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Hakkari Yüksekova İlçesi Esendere Beldesi Ovaiçi (Basan) Köyü:** Esendere Beldesi'ne bağlı Ovaiçi (Basan) Köyü yaylasında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 6 PKK militanına ait 2 ayrı toplu mezar.

***Hakkari Yüksekova İlçesi Deştlok alanı:** Yüksekova'ya bağlı Deştlok alanında bulunan yaylada çıkan bir çatışmada yaşamını yitirdikten sonra askerler tarafından toplu halde gömülen 6 PKK militanına ait toplu mezar.

HAKKARİ TOPLAM: 33 MEZAR / 347 KİŞİ

BİNGÖL

***1928 – Bingöl Genç İlçesi Büyükçağ Köyü:** Şeyh Sait ayaklanmasının ardından bölgede başlatılan büyük hareket sırasında 1928 yılında Bingöl ili Genç İlçesi Büyükçağ Köyü'nü basan askerler köyde bulunan erkek-kadın-çocuk 85 kişiyi bir evin içerisine doldurarak, evi ateşe verdi. Diri diri yakılan 85 kişiden biri kurtulurken, geri kalan 84 köylü evin içinde yanarak can verdi ve içinde buldukları ev başlarına yıkılarak mezarları oldu. 84 kişinin içinde bulunduğu toplu mezarın halen aynı bölgede duruyor.

***1992 – Bingöl Genç İlçesi Xeylan Köyü:** Köyün kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının dere kenarında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Mayıs 1992 – Bingöl Merkez Düzağaç Mezarlığı:** Bingöl'ün Solhan İlçesi'nde meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 23 PKK militanın cenazesi çatışma sonrası askerler tarafından Bingöl merkez Düzağaç mezarlığına toplu halde gömüldü.

***Mart 1994 – Bingöl Merkez Düzağaç Mezarlığı:** Bingöl'ün Adaklı İlçesi kırsalında gerçekleştirilen operasyon sonucu meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 34 PKK militanından 14'ünün cenazesi aileleri tarafından alınırken, 20 militanın cenazesi Bingöl merkez Düzağaç Mezarlığı'nda toplu halde gömüldü.

***1996 – Bingöl Genç ilçesi Büyükçağ (Hegaderê) Köyü'nün alt kısmında geçen iki derenin birleştiği nokta:** Atmaca operasyonunda yaşamını yitiren 3 PKK militanının gömüldüğü toplu mezar.

***Mart 1997 – Bingöl Yedisu İlçesi Jandarma Komutanlığı'nın yanı:** Yedisu kırsalında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 13'ü kadın 43 PKK militanının çatışma sonrası toplu halde gömüldüğü Yedisu İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesinin yan tarafındaki toplu mezar.

***6 Mart 1998 – Bingöl Yedisu İlçesi eski adliyenin yan tarafı:** Yedisu İlçesi Akımlı (Dînik) Köyü Tuzluca mezarında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 30 PKK militanının gömülü olduğu Yedisu eski adliye binasının yan tarafındaki toplu mezar.

***24 Eylül 2000 – Bingöl Yedisu İlçesi Goma Kotan mezarı:** 5 PKK militanından 4'ü askerler tarafından sağ yakalanıp öldürüldü, daha sonra askerler tarafından Yedisu Jandarma Komando Komutanlığı bahçesine gömüldü.

***Bingöl Genç İlçesi ile Diyarbakır'ın Lice ve Hani ilçeleri arası Seli Dağı:** Çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanının gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl'ün Genç İlçesi ile Diyarbakır'ın Lice İlçesi arasındaki kırsal bölge:** 4'ü sivil 8'i PKK militanlarına ait olan toplam 12 kişinin bulunduğu toplu mezar.

***Bingöl Kıyı İlçesi şehir mezarlığı:** 90'lı yıllarda çatışmalarda yaşamını yitiren 34 PKK militanı çeşitli zamanlarda getirilerek ilçe mezarlığına defnedildi. (Mezarların krokileri belediyede mevcuttur)

***Bingöl Yayladere İlçesi şehir mezarlığı:** Yayladere belediyesinden alınan bilgilere göre biri kadın 6 PKK militanının cenazeleri ilçe mezarlığına defnedildi.

***Bingöl Merkez Düzağaç mevkiindeki şehir mezarlığı:** Belediye yetkililerinden alınan bilgilere göre 1992 yılına ait 6, 1993 yılına ait 43, 1994 yılına ait 31, 1995 yılına ait 10, 1996 yılına ait 9, 1997 yılına ait 7, 1998 yılına ait 3, 1999 yılına ait 4, 2000 yılına ait 2, 2005 yılına ait 1 ve hangi tarihte getirildiği bilinmeyen 6 PKK militanının bulunduğu toplam 122 kişiye ait toplu mezar Bingöl Düzağaç mevkiindeki şehir mezarlığında bulunmaktadır.

***Bingöl Merkez Gökçekanat Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının köy yakınlarında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Merkez Çiriş Köyü:** Meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının köyün kırsal bölgesinde toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Merkez Şaban Köyü:** Meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanının köye yakın kırsal kesimde toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Karlıova İlçesi şehir mezarlığı:** Karlıova kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanı çatışma sonrası Karlıova ilçe merkezine getirilerek ilçe mezarlığına toplu halde gömüldü.

*** Bingöl Karlıova İlçesi şehir mezarlığı:** Karlıova kırsalında meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 10 PKK militanının ilçe mezarlığına toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Karlıova İlçesi Kıracıtepe Köyü kırsalı:** Yaşamını yitiren 1 PKK militanı Kıracıtepe Köyü kırsalında açılan bir mezara defnedildi.

***Bingöl Genç İlçesi Servi (Siwan) Beldesi top sahası:** Servi Beldesi kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanının daha sonra beldeye getirilerek futbol sahası olarak kullanılan alanın yanına toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Adaklı İlçesi Karêr mntıkası Sarıdıbek (Korkan) Köyü Warêkoyî Yaylası:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının cenazesi Sarıdıbek Köyü'nün Warêkoyî Yaylası'nda toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Bingöl Adaklı İlçesi şehir mezarlığı:** Meydana gelen bir çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının Adaklı ilçe mezarlığında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

BİNGÖL TOPLAM: 33 MEZAR / 468 KİŞİ

VAN

***Haziran 1993 - Van Erciş İlçesi Seyit Muhammet Mezarlığı:** Erciş'in Zilan Köyü kırsalı Çatışmada yaşamını yitiren biri kadın 4 PKK militanının ilçe merkezinde bulunan Seyit Muhammet Mezarlığında toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1994 - Van'ın Özalp İlçesi Kırkçalı Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 10 PKK militanı askerler tarafından köye yakın bir yerde topluca gömüldüğü toplu mezar.

***1994 - Van'ın Gürpınar İlçesi Yalınca (Dim) Köyü:** Gürpınar'ın Tüzek Köyü'nün üst kısımlarında ve Hakkari, Şırnak ile Van arasında bulunan Çiyareşk alanında çıkan çatışmada yaşamını yitiren biri kadın 42 PKK militanı ile başka bir çatışmada yaşamını yitiren 3 militanın gömülü olduğu toplu mezar.

***1994 - Van'ın Gürpınar İlçesi Tüzek Köyü Payızava mntıkası:** Tüzek Köyü'nde bulunan 45 kişinin içinde bulunduğu toplu mezarın haricinde aynı bölgede çıkan çatışmalarda yaşamını yitiren 21 kişinin toplu halde gömüldüğü 3 ayrı toplu mezar. Toplu mezarların ikisinde 8'er kişi, birinde ise 5 kişi olduğu belirtiliyor.

***1994-1995 – Van'ın Çaldıran İlçesi ilçe mezarlığı:** Çaldıran İlçesi'ne bağlı Demircik (Tırşik) Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının, çatışma sonrası getirildiği ilçe merkezinde halka teşhir edildikten sonra ilçe mezarlığında toplu halde gömüldükleri toplu mezar.

***1995 – Van'ın Başkale İlçesi Dêrişk Karakolu:** Başkale'ye bağlı Mordağları Geliyê Xaşkan mntıkasında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 1 PKK militanını Dêrişk Karakolu'na defnedildi.

***1995 - Van Gürpınar İlçesi Taşraca Köyü kırsalı:** Uçaklarla havadan yapılan bombardıman ve atılan kimyasal bombalar sonucu yaşamını yitiren 45 PKK militanı askerler tarafından kazılan çukura üst üste atılarak gömüldüğü toplu mezar.

***1995 - Van Özalp İlçesi Kırkçalı (Hezarê) Köyü mezarlığı:** Çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1997 – Van Bahçesaray İlçesi Kirapet Tepesi:** Çatışmada yaşamını yitiren 1 PKK militanına ait mezar.

***Kasım 1997 – Van Başkale İlçesi Akçalı (Sewkan) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Eylül 1998 – Van Gürpınar İlçesi Çepkanlı (Pagan) Köyü:** Meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının köy yakınlarında toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1998 – Van Bahçesaray İlçesi ilçe çıkışında yol kenarı:** Bahçesaray İlçesi Kevirê Kalo mntıkasında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanı, daha sonra

Bahçesaray ilçe merkezine getirilerek ilçe çıkışındaki yol kenarına belediye ekipleri tarafından toplu halde gömüldü.

***Ekim 1998 – Van Çatak İlçesi Andiçen (Kelehê) Köyü kırsalındaki mağara:** Çatak İlçesi ile Şırnak'ın Beytüşşebap İlçesi arasında bulunan bölgede gerçekleştirilen operasyonda aralarında Alman Araştırmacı Andrea Wolf'un da bulunduğu 3'ü kadın 41 PKK militanının cenazesi çatışmanın yaşandığı mağarada toplu halde bırakıldı. Mağara askerler tarafından patlayıcılarla yıkılarak, içindeki cenazelerin üzerine yıkıldı.

***Ekim 1998 – Van Çatak İlçesi Görentaş (Gorandest) Köyü Badılgali Yaylası:** Adı geçen bölgede operasyon düzenleyen askerler, Badılgali Yaylası'ndan geçiş yapan 28 PKK militanı ile militanların esir aldığı 14 köy korucusunu havadan bombardıman yaparak öldürdüğü ileri sürüldü. Askerler ardından korucuların cenazelerini aldıktan sonra 28 militanın cenazesini üst üste yığarak ateşe verirken, olaya tanıklık eden köylüler de cenazeleri toplu halde bir noktaya defnetti.

***12 Ekim 1998 – Van Gevaş Atalan (Ertelan) Köyü Mezarlığı girişinin sol tarafı:** Van Gevaş, Bahçesaray ve Çatak ilçe sınırlarının bulunduğu kırsal alanda çıkan çatışmada yaşamını yitiren 6 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

***12 Ekim 1998 – Van Gevaş, Bahçesaray ve Çatak ilçe sınırlarının bulunduğu kırsal alan:** Aynı bölgede çıkan çatışmada yaşamını yitiren 26 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

VAN TOPLAM: 18 MEZAR / 257 KİŞİ

SIRNAK

***7 Nisan 1990 – Şırnak Beytüşşebap İlçe merkezi:** Beytüşşebap İlçesi Komete kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 22 PKK militanı çatışma sonrası helikopterle ilçe merkezine getirildikten sonra belediye ekipleri tarafından toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1991- Şırnak'ın Beytüşşebap İlçesi:** Beytüşşebap İlçesi'ne bağlı Şikefta Reşi alanında askerler ile PKK militanları arasında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 38 PKK'li Beytüşşebap'ta toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***6 Mart 1994 - Şırnak merkez Giver (Kuşkonar) Köyü:** PKK'lilerin bulunduğu gerekçesiyle havadan atılan kimyasal bombalar sonrası köyde bulunan 6'sı bebek olmak üzere 24 köylü hayatını kaybetti. Köylülerin cenazeleri asker zoruyla toplu halde gömüldü.

***1993 – Şırnak'ın Silopi İlçesi Görümlü Köyü Tabur bahçesi:** Görümlü köyünde 1993 yılında askerler tarafından gözaltına alınıp karakola getirilen ve kendilerinden bir daha haber alınamayan 6 köylü öldürüldükten sonra Görümlü Taburu bahçesine gömüldüğü toplu mezar.

***1994 – Şırnak'ın Beytüşşebap İlçesi Kato Dağı:** Beytüşşebap İlçesi'ne bağlı Kato dağlarının Derya Zerbiliş mıntıkasında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 10 PKK militanına ait toplu mezar.

***1996 – Şırnak Merkez Balveren Beldesi Milli Taburu helikopter pisti:** Balveren Beldesi yakınlarında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 2'si kadın 5 PKK militanının cenazeleri, çatışma sonrası Milli Taburu'na götürülerek tabura 500 metre mesafedeki helikopter pistine iki ayrı çukura toplu halde gömüldü.

***11 Mayıs 1999 – Şırnak'ın Silopi İlçesi Cudi Dağı Ballıkaya (Bilika) Köyü kırsal:** Köyün kırsalında bulunan bir mağarada kuşatılan 20 PKK militanı daha sonra kimyasal silah

kullanıldığı ileri sürülen bir saldırı sonucu yaşamını yitirdi ve toplu halde aynı bölgede gömüldü.

***27 Haziran 2007 - Şırnak'ın Uludere İlçesi Kela Memê Dağı eteği:** Çatışmada yaşamını yitiren ve 8 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***14 Temmuz 2005 – Şırnak'ın Beytüşşebap İlçesi Faraşın Yaylası Tuzekê Köyü:** Askerlerin operasyonu sonucu çıkan çatışmada kimyasal gaz kullanılması sonucu yaşamını yitiren 5 PKK militanı, çatışma sonrası toplu halde bir çukura gömüldü.

***23 Ağustos 2007 – Şırnak'ın Uludere İlçesi Uzungeçit Beldesi:** Askerlerin operasyonu sonucu çıkan çatışmada yaşamını yitiren ve cenazeleri ailelerine verilmeyerek toplu halde Uzungeçit Beldesi mezarlığına gömülen 11 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Şırnak Silopi İlçesi ilçe mezarlığı:** 90'lı yıllarda kaybedilerek öldürülen 50'ye yakın sivil vatandaşın olduğu toplu mezar.

***Şırnak Silopi İlçesi BOTAŞ tesisleri JİTEM'e ait karargahın kuyuları:** Kaybedilen onlarca sivil vatandaş ve çatışmalarda yaşamını yitiren PKK militanlarının bulunduğu toplu mezar. (Net sayı bilinmiyor)

***10 Haziran 1994 – Şırnak Silopi İlçesi Çukurca (Kortûk) Köyü Bozambar Deresi:** JİTEM tarafından kaçırılarak kaybedilen Murat Aslan'ın cenazesi İtirafçı Abdulkadir Aygan'ın tarifi üzerine İHD'nin girişimleri sonucu bulunduğu yerden Nisan 2004 tarihinde çıkarıldı.

ŞIRNAK TOPLAM: 14 MEZAR / 204 KİŞİ

BATMAN

***Temmuz 1993 - Batman'ın Sason ile Kozluk ilçeleri arasındaki Halqis Dağı'nda bir mağara:** Çıkan çatışmada kullanılan kimyasal gazla öldürüldükleri iddia edilen 11 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1995 – Batman'ın Gercüş İlçesi Behiva Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 3'ü kadın 13 kişilik PKK militanı askerler tarafından açılan çukura toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1998 - Batman'ın Kozluk İlçesi Yanıkkaya (İsmailka) Köyü:** Çatışmada yaşamını yitiren 3'ü kadın 10 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1998 - Batman Sason İlçesi Balbaşı (Heribê) ve Sergawê köyleri kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 18 PKK militanının askerler tarafından toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***22 Ağustos 1998 - Batman'ın Kozluk İlçesi Bekirhan Beldesi Bınuniyê köyü kırsalı:** Çoğu silahsız 11 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***Şubat 1999 – Batman'ın Sason İlçesi Tanzê ve Heribê köyleri arasında bulunan vadi:** Çıkan çatışmada öldürülen ve çoğu silahsız olan 17 PKK militanı ve Tanzê köyünden yaşları 9 ve 11 olan 2 çobanın bulunduğu toplu mezar.

***23 Şubat 1999 – Batman Merkez Çayüstü (Bêda) Köyü kırsalı:** Çatışmada yaşamını yitiren 3 PKK militanının gömülü olduğu toplu mezar.

***11 Mart 1999 – Batman Sason İlçesi Golav mıntıkası:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***Batman'ın Sason İlçesi kimsesizler mezarlığı:** 90'lı yıllarda çeşitli tarihlerde yaşanan çatışmalarda yaşamını yitiren 60 PKK militanının belediyeye ait kimsesizler mezarlığına hem toplu hem ayrı ayrı gömüldüğü toplu mezar. (Kayıtlar Belediyede mevcuttur)

***Batman'ın Kozluk İlçesi kimsesizler mezarlığı:** 90'lı yıllarda çeşitli tarihlerde yaşanan çatışmalarda yaşamını yitiren 25 PKK militanının belediyeye ait kimsesizler mezarlığına hem toplu hem ayrı ayrı gömüldüğü toplu mezar. (Kayıtlar Belediyede mevcuttur)

BATMAN TOPLAM: 11 MEZAR / 198 KİŞİ

MARDİN

***29 Ekim 1990 – Mardin Kızıltepe İlçesi Xurs Köyü Blokan kırsalı:** Meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren biri kadın 7 PKK militanının çatışmanın yaşandığı alanda toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1990 – Mardin belediye mezarlığı:** Mardin'in Savur İlçesi kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 11 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***15 Ağustos 1992 – Mardin Derik İlçesi cezaevi yanındaki alan:** Derik İlçesi'nin Üçyol mevkiindeki bulunan Çelikel Petrol tesislerinde PKK ilk eylem başlattığı tarih olan 15 Ağustos'u kutlayan kitleye askerler tarafından açılan ateş sonucu Necat Türk, Rıda Yavuz ve Serhat Bilen yaralandı. Yaralı üç sivil vatandaş, daha sonra askerler tarafından gözaltına alınırken, kendilerinden bir daha haber alınmadı. 3 vatandaşın daha sonra öldürülerek, toplu halde Derik ilçe cezaevi yanındaki boş alana gömüldüğü belirtiliyor.

***1993 - Mardin Kızıltepe Uzunkaya Köyü Blokan Mezrası:** Köyün kırsalında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanı, askerlerin zorlaması üzerine köylüler tarafından çatışma bölgesinden alınarak, köye yakın Dara Xemlê denilen bir ağacın yanına toplu halde defnetti.

***1993 – Mardin Savur İlçesi Evkuran (Dertyan) Köyü İlköğretim Okulu bahçesi:** Savur İlçesi'ne bağlı Evkuran Köyü Keçiköprü kırsal alanında başlatılan operasyonda yaşamını yitiren 3 PKK militanı, çatışma sonrası Evkuran Köyü İlköğretim Okulu'nun bahçesine getirilerek, burada kazılan bir çukura toplu halde gömüldü. *(Boşaltılan köye sonraki yıllarda geri dönüş yapan köylülerin toplu mezardaki 3 cenazeyi çıkararak köy mezarlığına defnettiği belirtiliyor)*

***1993 – Mardin Derik İlçesi kimsesizler mezarlığı:** JİTEM tarafından kaçırılarak gözaltına alanın ve daha sonra kaybedilen 3 sivil vatandaşın gömüldüğü toplu mezar

***1994 – Mardin Nusaybin İlçesi Bagok Dağı Üçköy mevki:** Çatışmada yaşamını yitiren 4 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1994 – Mardin Nusaybin İlçesi Bagok Dağı:** Çatışmada yaşamını yitiren 17 PKK militanının bulunduğu toplu mezar.

***1994 – Mardin Mazıdağı Tırbık Köyü Gübretepe mağarası:** Tırbık Köyü kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 2 PKK militanı çatışmanın yaşandığı Gübretepe mağarasının içerisine toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1996 – Mardin'in Midyat İlçesi Bagok Dağı Üçköy (Sêdarê) kırsalı:** Bagok Dağı'nda meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 9 PKK militanının daha sonra askerler tarafından toplu halde gömüldüğü eski köy yolundaki toplu mezar.

***20 Ocak 1999 – Mardin Nusaybin İlçesi Girmeli Beldesi kırsalı:** Girmeli Beldesi yakınlarındaki Bagok Dağı kırsalında başlatılan operasyonda yaşamını yitiren 20 PKK militanından 18'i Sivilitke Tepesi'nin güney yamacında, tepenin üst noktasından 100 metre kadar aşağıdaki güneydoğu yamacında 30 metrekarelik bir toplu mezara gömüldü. Çatışmada sağ yakalanan iki militan ise, ayrı ayrı infaz edildikten sonra toplu mezarın bulunduğu bölgeye yakın iki farklı noktaya gömüldü.

***21 Ocak 1999 – Mardin Nusaybin İlçesi Bagok Dağı Kelha Hetma bölgesi:** 20 PKK militanının yaşamını yitirdiği Bagok Dağı operasyonundan bir gün sonra Kelha Hetma denilen bölgede meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının aynı bölgede kazılan bir çukura gömüldüğü toplu mezar.

MARDİN TOPLAM: 14 MEZAR / 98 KİŞİ

DERSİM

***1937-38 – Dersim Alacık Köyü Roşnek Mezrası Çoleneser mevki:** 1937-38 yıllarında gerçekleşen Dersim katliamı sırasında isyanı bastırmak isteyen askerler tarafından öldürülen ve iki noktada bulunan 230 sivil kişiye ait kemiklerin bulunduğu toplu mezar.

***Nisan 1997 – Dersim Ovacık İlçesi Yaylaönü Köyü kırsalı:** Ovacık İlçesi'ne bağlı Yaylaönü Köyü kırsalında yaralı olarak ele geçirilen 6 PKK militanın yakalandıktan sonra infaz edilerek toplu halde çatışmanın olduğu bölge açılan bir çukuru gömüldü. 6 kişiden biri olan Celal Polat'ın cenazesi daha sonra ailesinin girişimleri sonucu mezardan çıkarıldı.

***25 Nisan 1997 – Dersim Çemişgezek İlçesi Aliboğazı mevki:** Aliboğazı'nda meydana gelen şiddetli çatışmada yaşamını yitiren 24 PKK militanında 9'u ayrı 2'si ayrı iki ayrı toplu mezara gömüldü. Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK'linin cenazesi ise Dersim merkezdeki kimsesizler mezarlığına defnedildi. Yaşamını yitiren diğer 6 militanın akıbeti ise bilinmiyor.

DERSİM TOPLAM: 5 MEZAR / 259 KİŞİ

ELAZIĞ

***1993 – Elazığ Karakoçan İlçesi Yolçatı Köyü kırsalı:** Bir ihbar sonucu pusuya düşürülerek yaşamını yitiren 4 PKK militanı, çatışma sonrası Karakoçan Belediyesi tarafından Yolçatı Köyü yakınlarında bir çukura toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

***1993-2010 arası– Elazığ Asri Mezarlığı:** Karakoçan, Kovancılar, Maden, Arıcak, Pertek ve Dersim kırsalında çıkan çatışmalarda yaşamını yitiren 50'ye yakın kişinin gömüldüğü toplu mezar. Şırnak'ın Silopi İlçesi'nde JİTEM tarafından kaçırılan ve kendisinden bir daha haber alınmayan Hasan Ergül'ün cenazesi İHD'nin girişimleri sonucu Nisan 2009 tarihinde Elazığ kimsesizler mezarlığında ortaya çıktı.

ELAZIĞ TOPLAM: 3 MEZAR / 55 KİŞİ

AĞRI

***1989-1994 – Ağrı Diyadin İlçesi:** Tendürek Dağı kırsal kesiminde çeşitli zamanlarda çıkan çatışmada yaşamını yitiren 36 PKK militanı ile 5 sivil vatandaşın toplu olarak gömüldüğü toplu mezar.

***1993 – Ağrı Hamur İlçesi Musabey Köyü:** Hamur kırsalında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 12 PKK militanının çatışma sonrası toplu halde gömüldüğü Musabey Köyü'ndeki toplu mezar.

AĞRI TOPLAM: 2 MEZAR / 53 KİŞİ

IĞDIR

***1994 – Iğdır Tuzluca İlçesi Tuzla mezarlığı:** Kars'ın Kağızman İlçesi Güzeldere Vadisi'nde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 4'ü kadın 16 PKK militanından 14'ünün toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

IĞDIR TOPLAM: 1 MEZAR / 14 KİŞİ

ARDAHAN

***Eylül 1992 - Ardahan Göle İlçesi Şenkaya bölgesi:** Göle İlçesi'ne bağlı Şenkaya mıntkasında gerçekleştirilen operasyon sonucu meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 19 PKK militanı önce ilçe merkezine getirilerek teşhir edildi, daha sonra yine çatışmanın yaşandığı bölgeye götürülerek toplu halde gömüldü.

ARDAHAN TOPLAM: 1 MEZAR / 19 KİŞİ

KARS

***1994 – Kars Merkez Asri mezarlığı yanı:** Kars'ın Ermenistan sınırında bulunan alanda gerçekleştirilen operasyonda yaşamını yitiren 7 PKK militanı, merkez Asri Mezarlığı yanında bir çukur kazılarak gömüldüğü toplu mezar.

KARS TOPLAM: 1 MEZAR / 7 KİŞİ

ADİYAMAN

***17 Mayıs 1994 – Adıyaman kimsesizler mezarlığı:** Malatya'dan PKK'ye katılmak amacıyla Adıyaman'ın Bêzar Dağı'na giden 22 genç, burada buluştukları 6 PKK militanıyla birlikte askerlerin düzenlediği operasyonda yaşamını yitirdi. Yaşamını yitiren 28 kişiden 11'inin cenazesi aileleri tarafından alınırken, 17 kişi, Adıyaman kimsesizler mezarlığına toplu halde gömüldü.

ADİYAMAN TOPLAM: 1 MEZAR / 17 KİŞİ

MALATYA

***1995 – Malatya Arguvan İlçesi Çobandere Köyü kırsalı:** Çobandere Köyü Xerip Yaylası'nda çıkan çatışmada yaşamını yitiren 5 PKK militanının cenazesi köylüler tarafından alınmak istenmesine rağmen, askerlerce köylülere verilmeyerek çatışmanın yaşandığı bölgede toplu halde bıraktı.

MALATYA TOPLAM: 1 MEZAR / 5 KİŞİ

GAZİANTEP

***15 Ağustos 1994 – Gaziantep İslahiye İlçesi belediye mezarlığı:** İslahiye Kilis arasında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 10 PKK militanının toplu halde gömüldüğü toplu mezar.

GAZİANTEP TOPLAM: 1 MEZAR / 10 KİŞİ

HATAY

***16-19 Mart 1998 – Hatay Erzin İlçesi Mahmudiye Mezarlığı:** Amanos Dağlarında meydana gelen çatışmada yaşamını yitiren 8 PKK militanı, önce Erzin şehir mezarlığına gömüldü. Ancak ülkücülerin baskıları sonucu cenazeler buradan çıkarılarak İlçedeki Mahmudiye Mezarlığı'nın alt kısmındaki dere yatağına toplu halde gömüldü.

HATAY TOPLAM: 1 MEZAR / 8 KİŞİ

SANLIURFA

***3 Haziran 1994 – Urfa Suruç İlçesi Bilgen Köyü Akdoğan (Xeremsar) mezarı:** Gözaltına alındıktan sonra kendisinden bir daha haber alınamayan Mustafa Saygı'nın cenazesi, define arayan definciler tarafından 11 Aralık 2009 tarihinde bulundu.

***Şanlıurfa Siverek İlçesi ilçe mezarlığı:** 90'lı yıllarda çatışmalarda yaşamlarını yitiren PKK militanlarına ve kaçırılarak kaybedilen sivillere ait olduğu belirtilen 15 kişiye ait cesedin Siverek İlçesi kimsesizler mezarlığına defnedildiği belirtiliyor.

ŞANLIURFA TOPLAM: 2 MEZAR / 16 KİŞİ

ORTAYA ÇIKAN (AÇILAN) TOPLU MEZARLAR

***1989 - Siirt Merkez Newala Qasaba (Kasaplar Deresi):** Savcılık tarafından yapılan kazı sonucu 8 kişinin cesedine ulaşıldı.

***1993 - Diyarbakır Kulp İlçesi Alacaköy Kepre Mezarı:** Askerler tarafından gözaltına alındıktan sonra katledilen 11 köylüye ait toplu mezar 4 Kasım 2004 tarihinde İHD'nin girişimleriyle savcılık tarafından açıldı.

***1994 – Diyarbakır Kulp İlçesi Bağcılar Köyü Düzpelit Mezarı Kevrêkok mevkii:** 8 sivil kişiye ait toplu mezar 9 Mayıs 2003 tarihinde ortaya çıktı.

***28 Mayıs 1994 – Diyarbakır'ın Lice İlçesi Yalımlı (Xosar) Köyü:** Güvenlik güçleri tarafından kaybedilen Bahri Budak (61) ile torunu Metin Budak'ın (14) kemikleri Mayıs 2005'te İHD'nin girişimleri sonucu ortaya çıkarıldı.

***Şırnak Silopi İlçesi ilçe mezarlığı:** 90'lı yıllarda kaybedilerek öldürülen 50'ye yakın sivil vatandaştan 4'ünün cenazesi yapılan kazı sonucu ortaya çıktı.

***21 Haziran 1995 – Mardin'in Savur İlçesi ile Midyat İlçesi arasındaki Dereiçi mevkiindeki kireç kuyusu:** Çatışmada yaşamını yitiren 7 PKK militanının cenazesinin gümülü olduğu kireç kuyusu Diyarbakır Barosu'nun girişimleri sonucu açıldı ve kemikler Adli Tıp'a gönderildi.

***1995- Batman'ın Gerçüş İlçesi Yayladüzü Köyü Bahavi mevkii:** 1995 yılında çıkan çatışmada yaşamını yitiren 13 PKK'linin toplu şekilde gömüldüğü toplu mezar, İHD'nin girişimleri sonucu 9 Haziran 2010 tarihinde savcılık tarafından açıldı ve 11 kişinin kemiklerine ulaşıldı.

***1997 - Diyarbakır'ın Lice İlçesi Dibek Köyü:** JİTEM elemanları tarafından gözaltına alınan ve bir daha kendilerinden haber alınamayan Sadık Ulumaskan ve oğlu Seyithan Ulumaskan'ın cenazeleri İHD'nin girişimleri sonucu savcılık tarafından yapılan kazı sonucu Temmuz 2009 tarihinde ortaya çıktı.

***Diyarbakır Mardinkapı Mezarlığı:** Kaçırılarak kaybedilen 7 kişi için İHD'nin girişimleri sonucu savcılık tarafından yapılan kazılarda 4 kişinin kemiklerine ulaşıldı.

***1988-1997 - Bingöl'ün Genç İlçesi:** Çatışmalarda yaşamını yitiren 38 PKK militanının cenazeleri İHD'nin girişimleri sonucu savcılık tarafından yapılan kazıda 11 Ekim 2009 tarihinde ortaya çıktı.

***Bitlis Mutki İlçesi askeri çöplük alan:** 90'lı yıllarda çeşitli zamanlarda meydana gelen çatışmalarda yaşamını yitiren 36 PKK militanın toplu halde gömüldüğü iddia edilen çöplük alan İHD'nin girişimleri sonucu savcılık tarafından açıldı ve iki toplu mezarda 18 kişinin kemiklerine ulaşıldı.

***Bitlis Mutki İlçesi İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesi:** Mutki İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesinde Mutki Savcısı'nın gözetiminde 23 Şubat 2011 tarihinde gerçekleştirilen kazılarda 6 parça kemiğe ulaşıldı. Kemiklerin bir çatışmada sağ yakalanarak Jandarma Komutanlığı'na getirilen ve daha sonra infaz edilen 5 PKK militanına ait olduğu belirtildi.

***Dersim Çemişgezek İlçesi Ailboğazı:** Ailboğazı mevkiinde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 24 PKK militanının birkaç noktaya toplu halde gömüldüğü ileri sürülen Ailboğazı mevkiinde 12 Ağustos 20011 tarihinde savcılığın gözetiminde iki ayrı noktada yapılan kazıda 7 kişiye ait kemikler ortaya çıktı.

***Dersim Çemişgezek İlçesi İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesi:** Ailboğazı mevkiinde çıkan çatışmada yaşamını yitiren 24 PKK militanından Çemişgezek İlçe Jandarma Komutanlığı'na toplu halde gömülenlerden 7'sinin kemiklerine 13 Ağustos 2011 tarihinde savcılığın denetiminde yapılan kazı sonucu ulaşıldı.

***90'lı yıllar – İstanbul, Diyarbakır, Tarsus, Konya, Ankara, Batman, Cizre:** Hizbullah'ın 10 ayrı noktada açılan mezar evlerinde 54 kişiye ait cesetler 2000 yılında ortaya çıktı.

HİZBULLAH TOPLAM: 10 MEZAR / 54 KİŞİ

GENEL TOPLAM: 253 MEZAR / 3248 KİŞİ